

Lidské pozůstatky v kontextu sídlištních objektů doby halštatské až laténské ze Soběsuk (okr. Chomutov)

Tento článek přináší přehled výskytu lidských ostatků v sídlištních objektech (včetně superpozic keltských hrobů se sídlištními objekty) ze Soběsuk (okr. Chomutov). V sídlištním kontextu bylo nalezeno celkem 16 jedinců v 11 objektech z rozmezí Ha D – LT D1. Většina nálezů vykazuje stopy násilí či nestandardních manipulací s lidským tělem. Markantně je tento jev doložen v tzv. předdouchovském horizontu LT B1a. Dva „nerituální“ pohřby lze datovat do období po skončení funkce plochých keltských pohřebišť.

■ Obr. 1 Objekt 591/85 – torzo lidského těla s nákrčníkem, dvěma sponami a náramkem ve funkční poloze u dna zásobní jámy (LT B1a). Foto P. Holodňák.

■ Petr HOLODŇÁK

Nálezům lidských kosterních pozůstatků v sídlištních objektech doby halštatské a laténské již věnovala pozornost řada autorů (srv. např. Waldhauser 2010, 151–156; Čížmář 2000, 81–91; Salač 2014, 441–442). Poznatky ke studovanému jevu v kontextu jedné rozsáhlé lokality přináší zpracování výzkumu v Radovesicích u Bíliny (Waldhauser 1993, 307–315). Cílem tohoto článku je rozšířit znalosti o dosud nepublikovaný nálezový fond sídlištních objektů s výskytem lidských pozůstatků z velkoplošného výzkumu v Soběsukách (okr. Chomutov) ve středním Poohří. V předpolí těžby štěrkopísku na pravobřežní terase Ohře zde bylo v letech 1985–1992 na ploše několika desítek hektarů prozkoumáno rozsáhlé sídliště z doby halštatské a laténské (Holodňák 1991; 1999).

Do soupisu jsou zahrnuty všechny sídlištní objekty, v jejichž výplni byl nalezen a rozpoznán antropologický materiál (celé kostry, torza skeletů, jednotlivé lidské kosti či jejich

zlomky). Pro úplnost jsou zařazeny i objekty v superpozici s laténskými kostrovými hroby, přičemž ojedinělé z těchto případů lze snad označit jako nenáhodné.

Soupis nálezů (výzkumy v letech 1983–1992)¹

Objekt 1/83

Výzkum v odvodňovací rýze vepřína. Zahloubený dům obdélníkového půdorysu (425 × 340 cm, hl. 70 cm). V delší ose objektu excentricky kruhová zahloubenina (průměr 44 cm, hl. 20 cm). V objektu keramika, kosti zvířecí, mazanice, struska, železný nůž, dyzna. Datování objektu dle keramiky z výplně: LT B.

Hrob v objektu 1/83: Hrob situován diagonálně k delší ose objektu. Odlišná výplň hrobové jámy byla patrná již ve svrchních partiích výplně domu. Pohřeb byl umístěn do objektu již zcela zaplněného splachy. Hrobová jáma (d. 250 cm, š. 105 cm, hl. 58 cm pod úroveň dna domu). Kostra umístěna v orientaci S–J,

v natažené poloze na zádech. Zjištěny stopy dřevěné rakve. Hrobová výbava: železná spona spojené konstrukce na pravé straně hrudníku. Antropologie: kostra juvenilního jedince (spíše dívka), ve věku okolo 17 let. Datování hrobu dle výbavy: LT C1.

Objekt 591/85

(obr. 1)

Zásobní jáma kónického tvaru, průměr hrdla 140 cm, průměr dna 230 cm, hl. 94 cm. Při jižní stěně 35–40 cm nade dnem torzo lidského skeletu: lebka, lopatky, část páteře a jedna horní končetina. Ve výplni odděleně zjištěny ještě části dolních končetin a další kosti. Výbava: na horní končetině ve funkční poloze bronzový náramek, mezi lebkou a lopatkou bronzový nákrčník s navlečeným kroužkem, pod lebkou dvě železné spony. Datování: LT B1a. Antropologie: žena? 50–60 let, poškozená lebka a zlomky postkraniálního skeletu (L ++, P +). Datování objektu dle keramiky z výplně: Ha D2/3 – LT A.

¹ Poděkování: Veškerá níže uváděná antropologická data byla čerpána z posudků zpracovaných H. Hanákovou, P. Stránskou a M. Stloukalem.

Objekt 612/85

Zásobní jáma kónického tvaru, průměr hrdla 160 cm, průměr dna 310 cm, hl. 134 cm. V rámci objektu umístěny dva kostrové hroby: jeden u dna (612/85 – spodní hrob), druhý v superpozici přes okraj objektu (612/85 – horní hrob).

612/85 – horní hrob: hrobová jáma (d. 210 cm, š. 62 cm) umístěna přes hrdlo sídlištního objektu v orientaci S–J. Jižní část hrobu se v důsledku sesedání výplně zásobní jámy „propadla“ o cca 16 cm níže oproti části severní. Ze skeletu zachyceny pouze dvě kosti. Výbava: železný meč, bronzová spona, bronzový náramek, opaskový kroužek, fragment železné čepele (?). Antropologie: pohlaví neurčeno, dospělý, zachovaly se jen zlomky kostí dolních končetin (L 0, P +). Datování: LT B1a.

612/85 – spodní hrob: hrob umístěn na dně zásobní jámy v hl. 130 cm. *In situ* odkryta lebka a dolní končetiny (orientace SSV–JJZ). Pod kostrou pozorovány zbytky dřeva (prkno?), po levém boku pohřbeného několik větších kamenů. Výplň objektu působí dojmem jednorázového zasypání v souvislosti s uložením hrobu. Výbava: dvě bronzové spony, dva bronzové kruhy (nánožníky), bronzový náramek se západkou a třemi vývalky. Datování: LT B1a. Antropologie: pohlaví neurčeno, 40–50 let, zlomky lebky a fragment stehenní kosti (L +, P +). Datování objektu dle keramiky z výplně: Ha D.

Objekt 613/85

Zásobní jáma kónického tvaru, průměr hrdla 150 cm, průměr dna 320 cm, hl. 140 cm. Kromě keramiky ve výplni zlomek drtidla, struska, uhlíky, mazanice, přeslen, brousek, fragmenty bronzového náramku a železného předmětu, železná spona a zvířecí kosti. *Rozptýleně v objektu i kosti lidské.* Antropologie: rozlišeny čtyři horní a dolní čelisti, zlomky mozkoven a loketní kosti nejméně čtyř malých dětí, ostatní kosti (páněvní, obratle a žebra) náležely dvěma nebo nejvýše třem dětem; pozůstatky celkem patří nejméně čtyřem malým dětem, novorozencům nebo dokonce plodům; kromě

toho nalezena proximální epifýza levé stehenní kosti dospělého člověka (L +, P ++). Datování objektu dle keramiky z výplně: Ha D. Datování železné spony: LT B1a.

Objekt 647/85

Zahloubený dům, zachycena a zkoumána pouze část profilu o délce 265 cm a hl. 50 cm. *Mezi nálezy* (keramika, kosti zvířecí) *identifikovány i kosti lidské.* Antropologie: pohlaví neurčeno, dospělý, zachovaly se jen zlomky levé holenní a lýtkové kosti (L 0, P +). Datování objektu dle keramiky z výplně: Ha D – LT B.

Objekt 910/86

Zahloubený dům obdélníkového půdorysu (410 × 250 cm, hl. 62 cm) v superpozici s *laténským hrobem 910A/86*. Hrobová jáma (d. 240 cm, š. 105 cm) situována v jihozápadním kvadrantu domu. K umístění hrobu došlo po zániku funkce domu a jeho zaplnění výplní. Dno hrobu bylo 35 cm pod úrovní dna objektu. Kostra v natažené poloze a orientaci SSV–JJZ. Podél levé strany kostry tři velké balvany. Výbava: železná spona duchcovského typu, železný nápažník, bronzový profilovaný prsten. Datování: LT B1b–c. Antropologie: Muž 40–50 let, poškozovaná, postmortálně deformovaná lebka a zlomky postkranialního skeletu (L ++, P +). Datování objektu dle keramiky z výplně: LT B?

Objekt 1380/86

Zahloubený dům (530 × 396 cm, hl. 50 cm) s kúlovými jamkami uprostřed kratších stěn a ohništěm v ose objektu. V podlaží domu blíže k východní stěně umístěna *hrobová jáma* (d. 295 cm, š. 80 cm, hl. od úrovně podlahy –47 cm. Hrob byl umístěn do objektu před zaplněním splachy, ve výplni vlastního objektu nebyl vkop hrobové jámy patrný. Kostra v orientaci S–J umístěna v rakvi. Obvod hrobové jámy obezděn téměř souvisle nasucho kladenými kameny. Výbava: dvě železné spony nad pravým ramenem, přeslen u levé ruky, u chodidel kumulace rostlinných zbytků (proso?). Datování: LT B2. Antropologie: zjištěn pouze rezavě okrový stín lebky a levé ruky, ostatky nebylo možno antropologicky

klasifikovat. Datování objektu dle keramiky z výplně: LT B (intruze ml. doba bronzová).

Objekt 1577/87

Zahloubený dům (460 × 330 cm, hl. max. 30 cm). Západní část postřižena skrávkou buldozerem, zde zachycena jen kúlová jamka uprostřed západní stěny. V západní části objektu v úrovni dna zachycena část lidského skeletu – hrob 1577-1/87. Podél východní stěny domu byl umístěn v superpozici další hrob 1577-2/87.

Hrob 1577-1/87: v úrovni podlahy zahloubeného domu vypreparována *in situ* lebka, partie ramen včetně části hrudníku. Spodní část kostry byla zřejmě zničena při skrávce buldozerem. Orientaci lze rekonstruovat na S–J. U kostry nebyly zjištěny žádné předměty hrobové výbavy. Vztah hrobu k zahloubenému domu nelze ze zjištěné situace definovat. Antropologie: muž, maturus (40–60 let), zlomky lebky, žeber a kostí horních končetin (L +, P +). Datování: ?

Hrob 1577-2/87: hrobová jáma (d. 242 cm, š. 105 cm, hl. 30 cm pod úrovní dna domu) byla umístěna podél východní stěny objektu 577/87. Vzájemný vztah lze charakterizovat jako superpozici – dodatečné zapuštění mladšího hrobu do již zcela splachy zaplněného objektu. Kostra umístěna v rakvi v orientaci SSV–JJZ. Za lebkou a na dolních končetinách umístěny velké balvany, další větší kameny po obvodu rakve. Zachovala se jen lebka a kosti končetin, jinak skelet stráven. Hrobová výbava: železná spona uprostřed hrudníku, železná duchcovská a münzengská spona u levého lokte. Datování: LT B1b–c. Antropologie: pohlaví neurčeno, adultus (20–40 let), zlomky lebky a dlouhých kostí končetin (L +, P +). Datování zahloubeného domu dle keramiky z výplně: LT A (intruze Ha B–C).

Objekt 1675/87

Zahloubený dům nepravidelně obdélníkového půdorysu (520 × 270 cm, hl. 30 cm). Kúlové jamky v kratších stěnách a v ose objektu. V jihozápadním rohu cca v úrovni skrávky (asi 24 cm nade dnem) umístěna

lidská kostra ve skrčené poloze na levém boku v orientaci Z-V. Kostra zčásti postižena při skrývce bulldozerem. Druhotný zásah v místě skeletu nezjištěn – výplň zde byla shodná s ostatními partiemi objektu. Hrob byl umístěn do objektu po jeho částečném zaplnění splachy. Hrobová výbava: nebyla zjištěna (před levým kolenem železný předmět, podle rentgenu nejde o sponu, příslušnost ke kostře však není prokazatelná). Antropologie: laténský kostrový pohřeb ve skrčené poloze, žena? 30–40 let, zlomky lebky a kostí postkraniálního skeletu (L +, P +). Datování objektu dle keramiky z výplně: LT B–C1.

Objekt 1685/87

(superpozice s hroby 1723 a 1724)

Zahloubený dům obdélníkového půdorysu (d. 390 cm, š. 220 cm, hl. 10 cm). Kůlová jamka uprostřed západní stěny a další jamka v ose objektu. Objekt byl v superpozici s hrobem 1723 a 1724. Podle stratigrafických pozorování by zahloubený dům měl být mladší než oba hroby. Datování objektu dle keramiky ze zásypu: doba laténská (blíže nedatovatelné).

Hrob 1723/87: výplň hrobové jámy byla v jižní čtvrtině narušena zahloubeným domem, který do ní zasáhl svojí severní stěnou. Hrobová jáma obdélníková (d. 250 cm, š. 90 cm, hl. 30 cm). Kostra v orientaci S–J značně strávena, až na stín lebky, několik zubů a dolních končetin. V jihozápadním rohu hrobu sekundárně přemístěné kosti ruky s bronzovými předměty. Výbava: na torzu levého předloktí bronzový náramek s dvěma navlečenými prsteny. Antropologie: pohlaví neurčeno, dospělý, zachovaly se jen zlomky levostranných předloketních kostí (L 0, P +). Datování: LT B1b–c.

Hrob 1724/87: hrobová jáma (d. 225 cm, š. 75 cm, hl. 45 cm) byla v jižní třetině výplně narušena severovýchodním rohem zahloubeného domu 1685/87. V severovýchodním rohu hrobové jámy pozorovány obrysy dřevěné rakve. Kostra v natažené poloze a orientaci S–J špatně dochovaná – pozorován jen stín lebky a fragmentárně dolní končetiny. Výbava: železná spona, dva

bronzové náramky a dva bronzové nánožníky. Antropologie: pohlaví neurčeno, dospělý, zachovaly se jen neurčitelné zlomky postkraniálního skeletu (L 0, P +). Datování: LT B1b–c/B2.

Objekt 1694/87

Zahloubený dům nepravidelného půdorysu (600 × 580 cm, hl. max. 30 cm). Půdorys v některých partiích nešlo spolehlivě identifikovat. Mohlo se jednat i o superpozici dvou domů (?), ale charakter výplně a nálezů tomu nenasvědčuje. Objekt byl v superpozici s hroby 1692/87, 1694a/87, 1694x/87 a 1695/87. Datování objektu dle keramiky z výplně: Ha D2–3 / LT A.

Hrob 1692/87: situován v superpozici s východním okrajem zahloubeného domu, který hrobová jáma (d. 300 cm, š. 10 cm, hl. 42 cm) porušovala. Pohřeb umístěn v dřevěné rakvi, podél západní stěny rakve řada velkých kamenů. Kostra v orientaci S–J značně strávena. Výbava hrobu: železné kopí a meč, botka kopí, dva bronzové opaskové kroužky, dvě železné spony. Antropologie: pohlaví neurčeno, dospělý, zachovaly se jen zlomky zubů (L +, P 0). Datování hrobu: LT B2a.

Hrob 1694a/87: hrobová jáma se rýsovala ve dně zahloubeného domu souběžně se západní stěnou objektu. Výplň hrobové jámy (d. 260 cm, š. 90 cm, hl. 35 cm od dna) nebyla odlišitelná od výplně domu. Dochoval se jen stín rozpadlé lebky, kolem lebky několik velkých kamenů, orientace S–J. Výbava: železná spona – dle rentgenu snad masivní lučík spony. Antropologie: lidské pozůstatky nebyly antropologicky klasifikovatelné (dochován pouze stín lebky). Datování hrobu: asi LT B1.

Hrob 1694x/87: hrobová jáma byla v superpozici s jižním okrajem zahloubeného domu 1694/87. Výplň hrobové jámy (d. 207 cm, š. 60 cm, hl. max. 25 cm) byla odlišná od výplně sídlištního objektu. Kostra v orientaci S–J v natažené poloze, rakev nebyla pozorována, podél kostry tři větší kameny. Hrobová výbava: železná duchcovská spona pod lebkou. Antropologie: pohlaví neurčeno, dospělý, zachovaly se jen

zuby a zlomky stehenních a hlených kostí (L +, P +). Datování hrobu: LT B1b–c.

Hrob 1695/87: hrobová jáma (d. 260 cm, š. 100 cm, hl. 25 cm) byla v kontaktu se severozápadním rohem objektu 1694 – o vzájemném stratigrafickém vztahu se však nelze s určitostí vyjádřit. Kostra v natažené poloze na zádech s rukama podél těla a orientaci Z–V (!). Kolem kostry rozmístěny velké kameny v počtu min. 15 kusů. Jeden z kamenů vražený do obličejové části lebky. Kostra mimořádně dobře dochována. Hrobová výbava nebyla zjištěna. Antropologie: muž 50–60 let, zlomky lebky a téměř všech částí postkraniálního skeletu (L +, P +). Datování: ?

Objekt 1696/87

Zahloubený dům obdélníkového půdorysu (d. 480 cm, š. 320 cm, hl. 40 cm), uprostřed západní stěny kůlová jamka a podél stěny mělká zahloubenina. Při východní stěně domu v superpozici situován hrob 1696a/87. Hrobová jáma evidentně porušovala výplň objektu – hrob byl umístěn po úplném zaplnění zahloubeného domu splachy. Datování objektu dle keramiky ze zásypu: Ha D2/3 – LT A.

Hrob 1696a/87: hrobová jáma obdélníkového půdorysu se zaoblenými rohy (d. 260 cm, š. 50 cm, hl. 50 cm). Kostra v natažené poloze na zádech a orientaci S–J uložena v rakvi. Výbava: dva bronzové náramky, dva bronzové nánožníky, dvě železné spony a železný předmět u levé kyčle. Antropologie: pohlaví neurčeno, dospělý, zlomky lebky, obratlů a dlouhých kostí končetin (L +, P +). Datování: LT B1b–c/B2a.

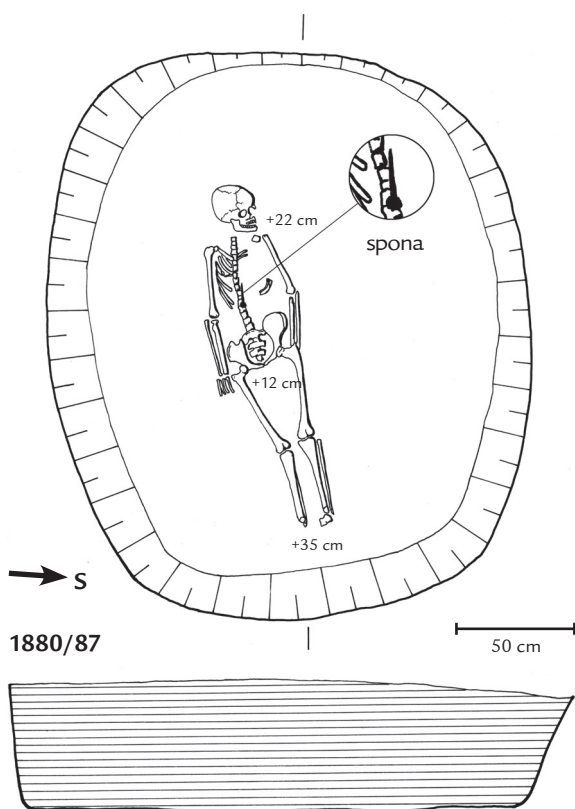
Objekt 1865/87

Zahloubený dům obdélníkového půdorysu se zaoblenými rohy (d. 405 cm, š. 325 cm, hl. 60 cm). V ose objektu uprostřed tři kůlové jamky. Z výplně objektu pochází kromě běžného sídlištního materiálu *zlomek lidské čelisti*. Antropologie: pohlaví neurčeno, dospělý, zachoval se jen opálený zlomek dolní čelisti dospělého člověka. Datování objektu dle keramiky z výplně: Ha D / LT A.

Objekt 1880/87

(obr. 2; obr. 3)

Sídlíšní jáma oválného půdorysu (235 × 202 cm, hl. 55 cm) s šikmými stěnami a rovným dnem. Uprostřed umístěna kostra do již zčásti zaplněného objektu, čímž byla dána její „prohnutá poloha“ – nohy 35 cm nade dnem, pánev 12 cm nade dnem, lebka 22 cm nade dnem. Výplň nad skeletem působila dojmem jednorázového zasypání. Ve výplni běžný sídlíšní materiál: keramika, zvířecí kosti, mazanice a zlomky strusky.

■ Obr. 2 Nerituální pohřeb muže ve věku 30–40 let v sídlíšním objektu 1880/87, datovaný dle LT D1 (půdorys a profil objektu).

■ Obr. 3 Celkový pohled na kostru umístěnou v objektu 1880/87 po jeho částečném zaplnění (LT D1). Foto P. Holodňák.

Hrob v obj. 1880: kostra v centrální části objektu v orientaci ZZJ–VVS (azimut 254°), poloha na zádech s rukama podél těla. Pánev výrazně níže než dolní končetiny a lebka. Nápadná byla absence žeber v levé straně hrudníku. Obličejová část byla dle pozorování *in situ* rozdracena, zcela chyběla část dolní čelisti a horní čelist. Hrobová výbava: železná spona uprostřed hrudníku (typ Kostrzewski varianta D/E). Antropologie: nerituálně uložený hrob ve výplni sídlíšní jámy, muž 30–40 let, zlomky lebky a silně poškozený postkraniální skelet (L +, P ++). Datování objektu dle keramiky LT C2–D1 a hrobu dle spony: LT D1.

Objekt 1956/87

Zahloubený dům obdélníkového půdorysu (440 × 300 cm, hl. 12 cm) silně postižený při skrývce buldozerem. Ve výplni keramika, kosti zvířecí a mazanice. *Lidské ostatky ve výplni objektu (hrob?)*: v severovýchodní části *in situ* zachyceny lidské dolní končetiny (od kolen dolů) asi 3–5 cm nade dnem. Ostatní lidské kosti dislokovány při skrývce – dohledány v sekundární poloze (zlomky pánve a horních končetin), lebka nebyla zjištěna. Orientace kostry: Z–V. Antropologie: kostra ve výplni laténské sídlíšního objektu, muž 20–30 let, lebka se nezachovala, z postkraniálního skeletu jen kosti předloktí a dolních končetin (L 0, P ++). Datování objektu dle keramiky z výplně: Ha D – LT B.

Objekt 2219/88

Sídlíšní objekt nepravidelně kruhového půdorysu (585 × 580 cm, hl.

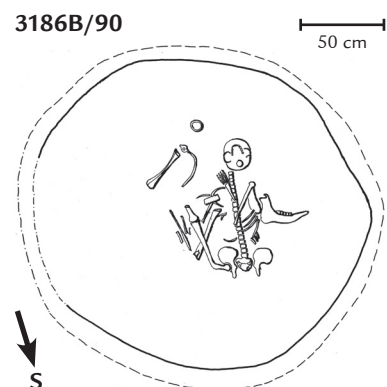
max. 78 cm), který se stupňovitě zahluchoval. V severní polovině u dna přibližně obdélníková zahloubenina s křivými jamkami v ose i mimo ni a ohništěm. Ve výplni několik velkých kamenů. Z výplně objektu keramika, zvířecí kosti, pazourek, fragment bronzového plechu a železných předmětů (dle rentgenu neidentifikovatelné), mazanice, opracovaný kámen, přeslen, kostěná šídla. V rámci jihovýchodního kvadrantu *zloemek lidské lebky*. Antropologie: zlomky lidské lebky z výplně objektu, pohlaví neurčeno, dospělý, zachovala se jen část temenní kosti (L +, P 0). Datování objektu dle keramiky z výplně: Ha D1–3 / LT A.

Objekt 3186B/90

(obr. 4)

Zásobní jáma kruhového půdorysu s převýšenými stěnami (průměr okraje 185 cm, průměr dna 200 cm, hl. 90 cm). Ve výplni sídlíšní materiál: keramika, mazanice, kosti zvířecí, zloemek skleněného kobaltového náramku s natavenou žlutou a bílou klikátkou, zloemek modrého korálu (typ?), úlomek křišťálu, uhlíky, struska, pazourek.

Lidské ostatky v obj. 3186B/90: v centrální části objektu v úrovni 7–44 cm nade dnem situován lidský skelet v neanatomické poloze na zádech, pravá noha silně ohnuta a ve výplni směřovala vzhůru, část levé nohy dislokována pod pravou, hrudní kost a některá žebra umístěna neanatomicky, lebka temenem dolů. V bezprostřední blízkosti skeletu umístěny i velké zvířecí kosti. V úrovni dna jižně od kostry

■ Obr. 4 Kostra muže ve věku 20–30 let pohrozená spolu se zvířecími kostmi do částečně zaplněného objektu 3186B/90 z období LT C2.

železný náramek. Skelet umístěn do objektu již po jeho částečném zaplnění, výplň nad kostrou však nepůsobila dojmem jednorázového zasypaní, ale přirozeného zaplnění splachy. Antropologie: „hrob“ v nerituální poloze, muž 20–30 let, dobře zachovalá lebka a poškozený postkranialní skelet (L +++, P ++). Datování objektu podle nálezů z výplně: LT C2.

Objekt 3369/91

Zahloubený dům obdélníkového půdorysu (520 × 360 cm, hl. 83 cm) beze stop křivkové konstrukce, v jihozápadním kvadrantu nade dnem velký balvan, výplň značně členitá. Ve výplni keramika, zvířecí kosti, mazanice, uhlíky, přeslen, parohové šídlo, struska a rozptýleně kovové předměty – bronzová spona typu Marzabotto s odlomenou patkou, zlomky železné čepele nože (?), subtilní železný hrot kopí, železný masivní (opaskový?) kroužek.

Lidské ostatky v obj. 3369/91: ve výplni jižního i severního sektoru rozptýleně lidské kosti. Antropologie: lidské kosti v neanatomické poloze v sídlištním objektu, pohlaví neurčeno, matusus, zachovaly se zlomky lebky a levostranné holenní kosti se změnami při výrazné gonartróze (L +, P +). Datování objektu dle keramiky z výplně: LT B1.

Objekt 3481/91

Sídlištní (zásobní?) jáma kruhového půdorysu s šikmými stěnami (průměr okraje 140 cm, průměr dna 96 cm, hl. 80 cm). Ve výplni keramika, zvířecí kosti, mazanice.

Lidské ostatky v obj. 3481/91: asi 20 cm nade dnem v písčité vrstvě fragment lidské lebky. Antropologie: zlomek lidské lebky v zásobní jámě, žena?, dospělá, na lebce jsou napříč šípovým švem asi 4 cm za bregmatem dva záseky, jeden 3 cm a druhý 1 cm dlouhý. Datování obj. dle keramiky: LT A–B1.

Rozbor nálezů – typologie

Z typologického hlediska lze výskyt lidských ostatků v sídlištních objektech ze Soběsuk rozčlenit do následujících skupin:

A – Relativně úplné skelety: v sídlištním objektu byly zjištěny při výzkumu v obj. 612/85, 1675/87, 1880/87. Jde o případy, kdy k uložení těl posloužily sídlištní objekty – zásobní jáma, zahloubený dům po jeho zániku.

B – Torza skeletů v sídlištním objektu: byla zachycena v obj. 591/85, 1956/87, 3186B/90 a 3369/91. Do objektů (zásobní jáma, zahloubený dům) byly deponovány jen části lidských těl, tělo bez lebky (?), kostera s částmi v neanatomické poloze, kosti rozptýleně ve výplni.

C – Jednotlivé lidské kosti v sídlištním objektu: byly identifikovány ve výplních obj. 1865/87, 2219/88, 3481/91. Ve všech případech jde vždy o součásti lebky (zlomek čelisti, část temenní kosti, fragment lebečních kostí).

D – Deponování více jedinců v sídlištním objektu: bylo zjištěno v obj. 613/85. V zásobní jámě rozpoznány pozůstatky nejméně čtyř malých dětí (novorozenců nebo dokonce plodů). Kromě toho nalezena část levé stehenní kosti dospělého člověka.

E1 – Klasické superpozice (náhodné) – hrobová jáma narušila evidentně starší objekt. Tato situace zachycena v obj. 1/83, 910/86, 1577/87, 1685/87, 1694/87, 1696/87.

E2 – Superpozice (nenáhodné) – hrob umístěn záměrně do ještě v terénu patrného objektu po zániku jeho primární funkce. Tuto situaci dokumentuje snad hrob v obj. 1380/87.

Antropologický materiál v sídlištních objektech z hlediska věku a pohlaví

Informace o základních demografických parametrech (pohlaví, věk) jedinců nalezených v sídlištních objektech v Soběsukách přináší **tabulka 1**. Z úvah jsou pochopitelně vyloučeny případy superpozic (skupina E1 a E2).

V sídlištních objektech v Soběsukách byly nalezeny ostatky celkem 16 jedinců. Z uvedených dat nevyplyvá tendence k preferenci nějaké

Typolog. sk.	Č. obj.	Pohlaví a věk
A	612/85	pohlaví ? – dospělý; pohlaví ? – 40–50 let
	1675/87	žena – 30–40 let
	1880/87	muž – 30–40 let
B	591/85	žena? – 50–60 let
	1956/87	muž – 20–30 let
	3186B/90	muž – 20–30 let
	3369/91	pohlaví ? – matusus
C	1865/87	pohlaví ? – matusus
	2219/88	pohlaví ? – matusus
	3481/91	žena? – matusus
D	613/85	min. 4 malé děti (plody?) a dospělý neurč. pohlaví

■ **Tabulka 1** Lidské pozůstatky v sídlištních objektech v Soběsukách podle typologických skupin, věku a pohlaví.

skupiny ať z hlediska pohlaví či věku. Zastoupeny jsou přibližně proporčně ženy i muži všech věkových kategorií, i když je třeba konstatovat, že ze statistického hlediska není soubor příliš průkazný. Kosterní pozůstatky dětí byly zachyceny pouze v obj. 613/85! Při absenci dětských pohrbů na regulérních keltských pohřebištích v období LT B–C1 bychom teoreticky podíl dětských kostí v sídlištních objektech ze Soběsuk předpokládali vyšší, jako je tomu např. na srovnatelném sídlišti v Radovesicích (srv. *Waldhauser 2010*, 151, 154) či v rámci celých Čech a Moravy, kde je výskyt dětských skeletů téměř třetinový (*tamtéž*, 155). Pro korektnost je třeba uvést, že některé méně nápadné lidské pozůstatky (zejména právě kosti dětí) mohou zůstávat stále ještě nerozpoznány mezi kostmi zvířecími, neboť kompletní analýza osteologického materiálu ze Soběsuk nebyla dosud provedena.

Stopy násilí

U mnohých případů ze studovaného souboru můžeme konstatovat použití násilí či nestandardních praktik při nakládání s lidským tělem či jeho částmi. Násilné manipulace lze předpokládat prakticky u všech nálezů uvedených ve skupině B, kdy byla do objektů vhozena pouze torza skeletů (např. obj. 591/85; **obr. 1**) či kosti s částmi v neanatomické poloze (např. obj. 3186B/90). Ostatně i u relativně úplných skeletů umístěných do sídlištního objektu lze podle pozorování *in situ* násilí předpokládat

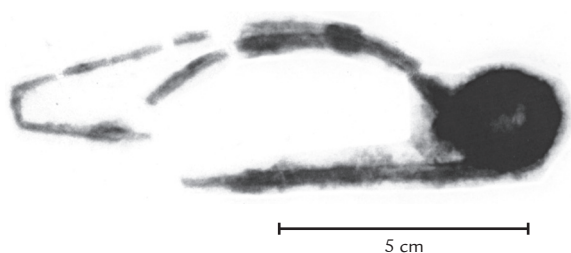
(např. obj. 1880/87 – absence žeber v levé straně hrudníku, rozdrčená část lebky, kde chyběly části horní i dolní čelisti; **obr. 5**).

Jednotlivé lidské kosti uvedené ve skupině C (obj. 1865/87, 2219/88, 3481/91 – ve všech případech části lebky) mohou ilustrovat zprávy antických autorů o upevňování lebek na keltských domech či významných stavbách (např. *Likovský – Drda 2003, 286*) nebo o rituálním pití z pohárů vyrobených z lebek. Ostatně takové praktiky mohou dokládat dva záseky (první 1 cm a druhý 3 cm dlouhý), vedené napříč šípovým švem asi 4 cm za bregmatem (bodem na vrcholu lebky, kde se stýkají lebeční švy) na zlomku lebky právě z obj. 3481/91.

Rovněž hromadné deponování několika jedinců v objektu 613/85 (skupina D) lze nejspíše interpretovat jako výsledek nějakého aktu násilí vůči skupině jedinců. Každý z uvedených případů by jistě zasluhoval samostatnou analýzu, což však omezený prostor tohoto příspěvku neumožňuje.

■ **Obr. 5** Objekt 1880/87 – detail lebky. Oblíčejeová část byla dle pozorování *in situ* rozdrčena kamenem, zcela chyběla část dolní a horní čelisti. Foto P. Holodňák.

■ **Obr. 6** Rentgenový snímek železné spony z výbavy hrobu umístěného v obj. 1880/87.

Lidské ostatky v sídlištních objektech z hlediska chronologie

Zatímco při srovnání demografických parametrů dosavadních nálezů z Čech a Moravy a z lokality Radovesice konstatujeme na sídlišti v Soběsukách „deficit“ dětských skeletů a kostí, z hlediska chronologie výskytu lidských ostatků v sídlištním kontextu obecně nejsme s doposud publikovanými poznatky v rozporu. V drtivé většině (devět případů z jedenácti) registrujeme v Soběsukách lidské ostatky v sídlištních objektech datovaných do časového rozmezí Ha D – LT B1, tedy do období před vznikem keltských kostrových pohřebišť či na samotný počátek jejich existence.

Jelikož není prostor na podrobný rozbor všech nálezů, zmíníme pouze ty nejvýznamnější. V objektech 591/85, 612/85 a 613/85 registrujeme torzo lidského těla (žena? 50 až 60 let), dva hroby umístěné v zásobní jámě (dle výbavy dospělý muž a žena ve věku 40–50 let) a ostatky nejméně čtyř dětí a dospělé osoby v další zásobní jámě. Ačkoliv jsou tyto objekty datovány dle keramiky z výplně do období Ha D, resp. Ha D2/3 – LT A, můžeme je díky kovovému inventáři z hrobů v nich umístěných (obj. 612: tři bronzové spony s parabolicky klenutým lučíkem, dva hladké bronzové nánožníky a náramek se západkou a třemi vývalky), předmětům ve funkční poloze u torza lidského těla (obj. 591: dvě železné spony s parabolicky klenutým lučíkem, subtilní bronzový náramek s nevýrazně profilovanými konci, drátěný nákrčník s očkem a háčkem s navléknutým prstenem) či spony z výplně zásobní jámy s „hromadným pohřbem“ (obj. 613: železná spona předdouchcovského schématu a zlomky drátěného náramku s kyjovitě zesíleným ukončením se třemi vývalky) spolehlivě datovat do období tzv. předdouchcovského horizontu LT B1a (Holodňák – Waldhauser 1984). Nestandardní nakládání s lidskými ostatky (umístění dvou pohřbů do sídlištního objektu, uložení neúplného těla, hromadné deponování několika dětí a části dospělé osoby v zásobní jámě) zde můžeme interpretovat jako „barvitou“ ilustraci konfliktní situace vzniklé nejspíše

v souvislosti s příchodem nových obyvatel, pronikajících do Čech právě v období předdouchcovského horizontu na samém počátku 4. stol. př. n. l. (*tamtéž, 46*).

Z většiny nálezů lidských pozůstatků v sídlištních objektech ze Soběsuk se svým datováním vymykají situace zjištěné v obj. 1880/87 a 3186B/90. V prvním případě jde o pohřeb muže ve věku 30–40 let umístěný v orientaci ZZJ–VVS do již zčásti zaplněné sídlištní jámy. *In situ* při preparaci kostry byla konstatována absence žeber v levé straně hrudníku a zřejmě násilné poškození horní a dolní čelisti. Podle keramiky z výplně byl objekt datován do LT C2–D1. Ještě pregnanternější datování umožňuje železná spona, která tvořila součást hrobové výbavy (umístěna na páteři uprostřed hrudníku). Podle rentgenového snímku jde o sponu typu Kostrzewski var. D/E, která datuje umístění pohřbu do fáze LT D1, tedy do doby po ukončení pohřbívání na plochých keltských pohřebišťích (**obr. 6**). Co bylo motivem k uložení nespáleného těla v období, pro které nejsou v podstatě žádné prokazatelné doklady pohřbívání známy, se lze jen dohadovat. Uvedený typ spony je rozšířen v laténské kultuře, ale i v periferních oblastech na jejím pomezí (např. kobylská skupina; *Salač 2008, 137, obr. 73: 5*) a území severně odtud.

Další kosterní pozůstatky z doby po ukončení funkce „regulérních“ keltských pohřebišť byly nalezeny v obj. 3186B/90. V nepřírozené poloze na zádech s pravou nohou ohnutou zpět a směřující vzhůru i se zcela dislokovanými některými částmi skeletu byl do zásobní jámy vhozen muž ve věku 20–30 let (**obr. 7**). V okolí kostry byly rozmístěny velké zvířecí kosti, za lebkou železný, blíže nedefinovatelný náramek. Podle keramiky z výplně byl objekt datován do období LT C2–D. V rozporu s tím nejsou ani další chronologicky citlivé předměty, a to zlomek skleněného kobaltového náramku s natavenou žlutou a bílou klikátkou (typ 7b dle *Venclové 1990, 122–123, Pl. 11 na str. 331*), jehož výskyt je kladen do rozmezí LT C1 až C2. Nálezový inventář objektu doplňuje ještě zlomek modrého (?) korálu neurčitelného typu a fragment křišťálu. Z celkového

kontextu máme za to, že k umístění lidských ostatků do objektu 3186B/90 došlo rovněž až po skončení pohřbívání na plochých keltických pohřebištích, a to nejpravděpodobněji v období LT C2.

Shrnutí

Na lokalitě Soběsuky (okr. Chomutov) byly analyzovány nálezy „antropologického materiálu“ v sídlištních objektech z rozmezí Ha D – LT D1. Výskyt lidských pozůstatků v sídlištních objektech (a v kontaktu s nimi) lze rozčlenit na šest typologických skupin: *A* – relativně úplný skelet v sídlištním objektu; *B* – torza skeletů v sídlištním objektu; *C* – jednotlivé lidské kosti ve výplni objektu; *D* – deponování pozůstatků více jedinců v objektu; *E1* – klasická superpozice (náhodná); *E2* – superpozice nenáhodná. Z vyhodnocení základních demografických parametrů nálezů přímo ze sídlištních objektů vyplývá, že zastoupeny jsou přibližně proporčně muži i ženy všech věkových kategorií. Při srovnání s jinými lokalitami (Radovesice) či územím Čech a Moravy konstatujeme pro sídliště Soběsuky výrazně nižší frekvenci výskytu dětských skeletů či kostí.

Lidské pozůstatky z 11 sídlištních objektů (celkem 16 jedinců) vykazují často stopy násilí či použití nestandardních praktik při manipulaci s lidským tělem či jeho částmi. Ve výplni tří objektů byly registrovány samostatně zlomky lidských lebek, což může souviset s kultem uctávaných hlav umísťovaných na keltických domech či významných stavbách, jak jej popisují antičtí autoři. Pomineme-li superpozice (skupina *E1* a *E2*), pak je výskyt antropologického materiálu v sídlištních objektech datován převážně do období Ha D až LT B1. Nálezy ze tří objektů, datovaných sponami do tzv. předdouchcovského horizontu LT B1a, lze interpretovat (včetně evidentních stop násilí) jako barvitou ilustraci konfliktní situace nejspíše v souvislosti s příchodem nového obyvatelstva na poč. 4. stol. př. n. l. Dva kosterní nálezy lze časově zařadit do období po skončení funkce regulérních keltických plochých pohřebišť, konkrétně do průběhu LT C2 a D1. Lidské kosterní pozůstatky z tohoto období jsou čteněji známy zejména z prostředí oppid, v sídlištním prostředí jde

o nález spíše výjimečný (srv. *Waldhauser 2010*, 153–155; *Šumberová – Valentová 2011*, 220–250).

Použitá literatura

- Čížmář, M. 2000: Nálezy lidských kostí na moravských sídlištních doby laténské, Památky archeologické, Supplementum 13, 81–91.
- Holodňák, P. 1991: Rescue excavations at Soběsuky, in 1985–1990. In: *Archaeology in Bohemia 1986–1990*. Praha, 210–217.
- Holodňák, P. 1999: Stav a perspektivy zpracování záchranného výzkumu u Soběsuk, okr. Chomutov. In: P. Čech (ed.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993–1997*. Most, 203–207.
- Holodňák, P. – Waldhauser, J. 1984: Předdouchcovský horizont (fáze LT B1a) v Čechách, *Archeologické rozhledy* 36, 31–48.
- Likovsky, J. – Drda, P. 2003: Epidurální krvácení na lebce z brány a oppida Závist, *Archeologické rozhledy* 55, 285–296.
- Salač, V. 2008: Kulturní skupiny na okraji laténské kultury. In: N. Venclová 2008 (ed.), *Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská*. Praha, 129–138.
- Salač, V. 2014: K dokladům bojů na laténských oppidech. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (ed.), *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 439–447.
- Šumberová, R. – Valentová, J. 2011: Dům mrtvých, nebo dům živých? Laténský objekt s lidskými kostrami z Nových Dvůrů, okr. Kutná Hora – A House of Living, or a House of the Dead? A La Tène feature with human bones from Nové Dvory, Central Bohemia, *Archeologické rozhledy* 63, 220–250.
- Venclová, N. 1990: Prehistoric glass in Bohemia. Praha.
- Waldhauser, J. 1993: Siedlung Radovesice (23) und ein Modell des „keltischen Dorfes“ in Böhmen. In: J. Waldhauser (Hrsg.), *Die hallstatt- und latènezeitliche Siedlung mit Gräberfeld bei Radovesice in Böhmen*. Teplice, 263–415.
- Waldhauser, J. 2010: Lidské osteologické pozůstatky v sídlištních strukturách z období Ha D – LT D v Čechách a na Moravě, *Pohřby na sídlištních, Živá archeologie*. (Re)konstrukce a experiment v archeologii, Supplementum 3, 151–156.

Zusammenfassung

Menschliche Überreste im Kontext der Siedlungsobjekte der Hallstatt- und LaTènezeit aus Soběsuky (Bez. Chomutov)

Im vorliegenden Artikel sind Funde menschlicher Überreste in der Fundstelle Soběsuky (Bez. Chomutov) in Nordwestböhmen zusammengefasst und analysiert. Es bearbeitet das „anthropologische Material“ aus dem Siedlungskontext in der Zeitspanne Ha D – LT D1, einschließlich der Superpositionen keltischer Körpergräber mit Siedlungsobjekten bearbeitet. Das Vorkommen menschlicher Überreste in Siedlungsobjekten (und im Kontakt mit ihnen) kann in sechs typologische Gruppen eingeteilt werden (*A* – relativ komplettes Skelett im Siedlungsobjekt; *B* – Skelettorsen im Siedlungsobjekt; *C* – einzelne Menschenknochen in der Objektfüllung; *D* – Deponierung der Überreste von mehreren

■ Obr. 7 Lidské tělo vhozené do zásobní jámy 3186B/90 společně se zvířecími kostmi. Foto P. Holodňák.

Individuen im Objekt; *E1* – klassische Superposition (zufällig); *E2* – Superposition (nicht zufällig). Der Auswertung der demografischen Grundparameter der Funde direkt aus Siedlungsobjekten kann entnommen werden, dass Männer und Frauen aller Altersstufen etwa proportional vertreten sind (Tab. 1). Im Vergleich zu anderen Fundstellen (Radovesice) im Gebiet Böhmens und Mährens ist die Frequenz des Vorkommens von Kinderskeletten oder -knochen in der Siedlung Soběsuky deutlich niedriger.

Die menschlichen Überreste aus 11 Siedlungsobjekten (insgesamt 16 Individuen) weisen häufige Gewaltspuren oder Verwendung ungewöhnlicher Praktiken bei der Manipulierung mit menschlichem Körper oder dessen Teilen auf (z. B. 591/85, Obj. 1880/87, Obj. 3186B/90). In der Verfüllung dreier Objekte (Obj. 1865/87, 2219/88, 3481/91) sind getrennte Bruchstücke von Menschenschädeln registriert. Dies kann mit dem Kult der abgeschlagenen Köpfe zusammenhängen, die an keltischen Häusern oder wichtigen Bauten ausgestellt waren, wie es bei antiken Autoren beschrieben ist. Sehen wir von den Superpositionen ab (Gruppen *E1* und *E2*), so ist das anthropologische Material in den Siedlungsobjekten vorwiegend in die Zeitspanne Ha D bis LT B1 datiert (neun Fälle von elf). Funde aus drei Objekten, die anhand Fibeln in den Vorduxer Horizont LT B1a (Obj. 591, 612 und 613/85) datiert sind, können (einschließlich sichtbarer Gewaltspuren) als Illustration von Konfliktsituationen höchstwahrscheinlich im Zusammenhang mit Einzug neuer Bevölkerung Anfang des 4. Jahrhunderts v. Chr. gedeutet werden. Zwei Skelettfunde sind in die Zeit nach Beendigung der Funktion regulärer keltischer Flachkörpergräber zu datieren, konkret in die Zeitspanne LT C2–D1 (Obj. 1880/87 und 3186B/90). Die menschlichen Skelettüberreste aus dieser Zeit sind vor allem aus dem Milieu der Oppida häufiger bekannt, im Siedlungsmilieu handelt es sich eher um eine Ausnahme.

Petr Holodňák

Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci, adresa: Husova 678, 438 01 Žatec, e-mail: holodnak@muzeumzatec.cz